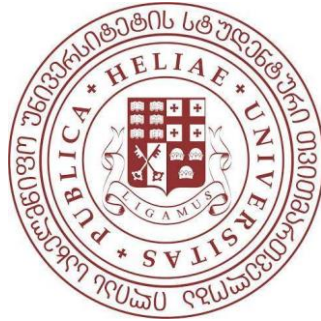

საღებავი მცენარეების გამოყენება მე-20 საუკუნის 30-იანი წლების
საქართველოში (ი. ჯავახიშვილის ეთნოგრაფიული მასალების
მიხედვით)

ანა საგანელიძე

სამაგისტრო ნაშრომი წარდგენილია ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებისა და მედიცინის ფაკულტეტზე
ეკოლოგიაში მეცნიერების მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მინიჭების
მოთხოვნების შესაბამისად

ეკოლოგია

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ქეთევან ბაცაცაშვილი, ასოცირებული პროფესორი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თბილისი, 2023

სარჩევი

სურათების ნუსხა	iii
რეზიუმე	vii
RESUME	viii
1. შესავალი.....	5
1.1 სამღებრო ეთნობოტანიკის კვლევითი მნიშვნელობა.....	7
1.2 ეთნობოტანიკური კვლევები საქართველოში.....	10
2. კვლევის ობიექტი და მეთოდები.....	11
3. შედეგები	13
3.1. ფერთა კატეგორიები	5
3.1.1. ყვითელი.....	6
3.1.2. შავი.....	9
3.1.3. წითელი	12
3.1.4. მწვანე	14
3.1.5. ყავისფერი.....	17
3.1.6. ნარინჯისფერი	20
3.1.7. ლურჯი	23
3.1.8. ვარდისფერი	25
3.1.9. იისფერი.....	26
3.1.10. ცისფერი.....	27
4. დისკუსია.....	29
5. დასკვნები	33
მადლობა	34
ბიბლიოგრაფია	35

სურათების ნუსხა

სურ. 1. საქართველოს დასახლებული პუნქტები, რომლებშიც 1930-იან წლებში ი. ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით ჩატარდა მოსახლეობის გამოკითხვა წიგნის „მასალები საქართველოს შინამრეწველობისა და ხელოსნობის ისტორიისათვის“ მე-2 ტომის მე-2 ნაწილისთვის „ქსოვა ღებვა ქარგვა“ (1982).

სურ.2. ახმეტის მუნიციპალიტეტის, სოფ. ქვემო ალვანის მკვიდრი ლილი მურთაზაშვილი, რომელმაც წინაპრებისგან ნასწავლი თუშური ფარდაგების ორნამენტების ქსოვის უძველესი ტრადიცია აღადგინა და ხალხური რეწვის ოსტატის სტატუსი მიენიჭა. ფოტოს მფლობელი: ქეთევან ბაცაცაშვილი. გადაღების თარიღი - 2014 წელი.

სურ.3. თუში ქალი ტრადიციული ხალხური რეწვის ნიმუშების გაყიდვისას. გადაღების თარიღი უცნობია. მფლობელი: ელეფთერ ლაფაჩი. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის კოლექცია „ეროვნული ფოტომატიანე“.

სურ.4. 1930-იან წლების საქართველოში მღებრობაში გამოყენებულ მცენარეთა განაწილება ბოტანიკურ ოჯახებში (აბსცისთა ღერძზე მოცემულია სახეობათა რაოდენობა).

სურ.5. მღებრობაში გამოყენებულ მცენარეთა რაოდენობრივი განაწილება 1930-იან წლების საქართველოს რეგიონებში ი. ჯავახიშვილის მასალების (1982) მიხედვით.

სურ.6. 1930-იან წლების საქართველოში მღებრობაში გამოყენებულ მცენარეთა გამოყენებული ნაწილები.

სურ.7. 1930-იან წლებში საქართველოში მღებრობაში გამოყენებულ კულტურულ მცენარეთა კულტურული მნიშვნელობის ინდექსი (CI) ი. ჯავახიშვილის მასალების (1982) მიხედვით.

სურ.8. 1930-იან წლებში საქართველოში მღებრობაში გამოყენებულ ველურ მცენარეთა კულტურული მნიშვნელობის ინდექსი (CI) ი. ჯავახიშვილის მასალების (1982) მიხედვით.

სურ.9. 1930-იან წლების საქართველოში მღებრობაში გამოყენებულ მცენარეთა განაწილება ფერთა კატეგორიაში.

სურ.10. გამოყენებულ სახეობათა ხსენების სიხშირეების ამსახველი მატრიცა, რომლის საფუძველზეც მსგავსი რეგიონების დასაჯგუფებლად შესრულდა კლასტერული ანალიზი (UPGMA) ევკლიდეს მანძილების მეშვეობით პროგრამით PAST 4.12.

სურ.11. 1930-იან წლების საქართველოში მცენარეული ღებვის პროცესში გამოყენებული საშუალებები ფერთა სხავადასხვა კატეგორიების მისაღებად.

სურ.12. ყვითელი ფერის მისაღებად გამოყენებული მცენარეების სახეობრივი და რეგიონული განაწილება.

სურ.13. ყვითელი ფერის გამოყენება 1930-იან წლებში საქართველოს რეგიონებში ი. ჯავახიშვილის მასალების (1982) მიხედვით (ორდინატთა ღერძზე მოცემულია ფერის მისაღებად გამოყენებული მცენარეების ჩანაწერთა რაოდენობა).

სურ.14.. შავი ფერის მისაღებად გამოყენებული მცენარეების სახეობრივი და რეგიონული განაწილება.

სურ.15. შავი ფერის გამოყენება 1930-იან წლებში საქართველოს რეგიონებში ი. ჯავახიშვილის მასალების (1982) მიხედვით (ორდინატთა ღერძზე მოცემულია ფერის მისაღებად გამოყენებული მცენარეების ჩანაწერთა რაოდენობა).

სურ.16. წითელი ფერის მისაღებად გამოყენებული მცენარეების სახეობრივი და რეგიონული განაწილება.

სურ.17. წითელი ფერის გამოყენება 1930-იან წლებში საქართველოს რეგიონებში ი. ჯავახიშვილის მასალების (1982) მიხედვით (ორდინატთა ღერძზე მოცემულია ფერის მისაღებად გამოყენებული მცენარეების ჩანაწერთა რაოდენობა).

სურ.18. მწვანე ფერის მისაღებად გამოყენებული მცენარეების სახეობრივი და რეგიონული განაწილება.

სურ.30. ცისფერი ფერის მისაღებად გამოყენებული მცენარეების სახეობრივი და რეგიონული განაწილება.

სურ.31. ცისფერი ფერის გამოყენება 1930-იან წლებში საქართველოს რეგიონებში ი. ჯავახიშვილის მასალების (1982) მიხედვით (ორდინატთა ღერძზე მოცემულია ფერის მისაღებად გამოყენებული მცენარეების ჩანაწერთა რაოდენობა).

რეზიუმე

მოსახლეობაში ისტორიულად ჩამოყალიბებული და თაობიდან თაობაზე გადაცემული წარმოდგენები, რიტუალები, ადათები, კულტურული წეს-ჩვეულებები და ყოფაქცევის ნორმები, ის არამატერიალური მემკვიდრეობაა, რომელიც განსაკუთრებულ გაფრთხილებას საჭიროებს, დღევანდელი მასშტაბური გლობალიზაციის და ინდუსტრიალიზაციის პროცესების გათვალისწინებით.

კვლევის მიზანი იყო მღებრობაში გამოყენებულ მცენარეთა კვლევა მე-20 საუკუნის 30-იანი წლების საქართველოში, ი. ჯავახიშვილის მიერ მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში შეკრებილი ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით.

ი. ჯავახიშვილის მიერ შეკრებილი ეთნოგრაფიული მასალის ეთნობოტანიკური ანალიზის შედეგად გამოვლინდა მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში საქართველოში მღებრობაში გამოყენებული მცენარეების 37 ბოტანიკური ოჯახის 56 ან მეტი სახეობა, რომლებიც გამოიყენებოდა 10 დიდი ფერთა ჯგუფის (ვარდისფერი, იისფერი, ლურჯი, მწვანე, ნარინჯისფერი, ყავისფერი, ყვითელი, შავი, ცისფერი, წითელი) 28 სხვადასხვა კატეგორიის მისაღებად.

საქართველოში მღებრობაში გამოყენებულ მცენარეთა დაახლოებით 29% შეადგენდა კულტურულ, 71% კი - ველურ სახეობებს, რომელთაგან ყველაზე მაღალი კულტურული მნიშვნელობის ინდექსით გამოირჩევა კაკალი (*Juglans regia*) და ენდრო (*Rubia tinctorum*).

ი. ჯავახიშვილის მიერ შეკრებილ ეთნოგრაფიული მასალის გაანალიზებით, ნათელია, რომ მცენარეების საშუალებით შეღებვის ტექნოლოგიები და მეთოდები რეგიონის ან/და მცენარეების მიხედვით მსგავსი ან ერთმანეთის იდენტურია და ყველაზე ხშირად გამოყენებული მცენარეების ანატომიური ნაწილებია: ქერქი (23%), ფესვი (18%), ფოთოლი (13%), ნაყოფი (13%) და ყლორტი (11%).

RESUME

Concepts, rituals, customs, cultural customs and norms of living, historically formed among the population and passed on from generation to generation, are intangible heritage that needs special attention, considering today's large-scale globalization and industrialization processes.

The aim of the research was to study the plants used in dyeing in Georgia in the 30s of the 20th century, i. According to the ethnographic material collected by Javakhishvili in the 30s of the 20th century.

As a result of the ethnobotanical analysis of the ethnographic material collected by Ivane Javakhishvili, 56 or more species of 37 botanical families of plants used in dyeing in Georgia in the 30s of the 20th century, which were used in 10 large color groups (pink, violet, blue, green, orange, brown, yellow , black, blue, red) to get 28 different categories.

About 29% of the plants used in dyeing in Georgia were cultivated, and 71% were wild species, of which walnut (*Juglans regia*) and enduro (*Rubia tinctorum*) stand out with the highest index of cultural importance.

Analyzing the ethnographic material collected by Ivan Javakhishvili, it is clear that the technologies and methods of dyeing with plants are similar or identical depending on the region and/or plants, and the most frequently used anatomical parts of plants are: bark (23%), root (18%), leaf (13 %), fruit (13%) and shoot (11%).